

Ein spurningur um mannarættindi

- Ein týðandi samfelagsligur trupulleiki hjá samkyntum kann sigast at vera spurningurin um at vera góðkendur í samfelagnum. Hvussu tað? Fyri okkum koma vit lætt inn í eina ónda ringrás. Tess meira ósjónligur og tigandi ein samkyntur er, tess lættari verður tann samkynti (maður og kvinna) góðtíkin; men prisurin er ógvuliga høgur, sigur Bogi Davidsen í fyrilestrinum, sum vit prenta fyrra part í dag

Hertí tók kjak seg upp um spurningar, sum hava við støðuna hjá samkyntum at gera.

Í hesum sambandi heitti Ólavur Rasmussen, leiðari á Føroyahúsinum í Keypmannahavn, á Boga Davidsen, sum er føroyingur, búsettandi í Danmark, um at halda fyrilestur um støðuna hjá samkyntum.

Bogi Davidsen er serlækni og hevur í nógv ár arbeitt innan læknisvísind. Hann hevur fingið doktrahættir á Universitetinum í Keypmannahavn. Fyri 25 árum síðani greiddi hann familju og vinfólki frá, at hann var samkyntur, hann hevur ein góðan vinmann, sum hann hevur livað saman við í 13 ár.

Bogi Davidsen hevur vent sær til Sosialin og biðið okkum prenta fyrilestrin. Hann sigur í byrjanini í greinini, at hann vónar at eitt gott kjak fer at spyrjast burtur úr, um víðurskiptum hjá samkyntum í Føroyum.

- Ivaleyst er tað fyrstu ferð, at ein tilkúr fundur hevur verið millum føroyingar, sigur fyrilestrarhaldarin.

Fyrst vil eg takka Ólav Rasmussen, skjótt fyrrverandi stjóri í okkara føroyska mentamáli, fyri at vera biðin at halda henda fyrilestur. Vónandi fæst vit eitt gott kjak aftaná her og seinri í Føroyum um víðurskipti hjá samkyntum heima í Føroyum. Ivaleyst er tað fyrstu ferð, at tilkúr fundur hevur verið millum føroyingar.

Órskun til henda fund er, at Ólavur fyrstuttum spurdi meg, um eg vildi halda ein tilkúr fyrilestur um støðuna hjá samkyntum føroyingum, sum eg jáltaði.

Síðani hevur landsstýrismaðurin í kirku- og mentamáli, sjálvstýrismaðurin Samal Petur í Grund (SPG), uttalað seg miðaldarlíga í tí føroyska útvarpinum um skrásett samliv av samkyntum í Føroyum, sum hevur verið endurgivið í Sosialinum t. 14.10.95 og í Politikin t. 15.10.95. Tað fekk meg til at seta meg niður at hugsa meg um, hvussu ið eg kundi verið við at hjálpt føroyingum bæði burturi og heima og serliga samkyntum eftir minni meting burtur úr miðaldarlígu hugsanarhætti og í staðin fingið víðurskipti líkari teimum í okkara grannalondum, sum vit vanliga sam-bera okkum við, tá vit tosa um samfelagsvíðurskipti.

Eisini eitt samfelagsmál

Vónandi verður úrslitið til órskis, at sum SPG ætlar. Vónandi syrgja onnur í flokki hansara fyrir, at hann ikki kann forða lægtingi og Føroya folki at taka støðu til hetta mál, sum ikki bert eigur at metast sum átrúnaðarlígt mál, men eisini sum eitt samfelagsmál og ein spurningur um mannarættindi fyrir ein lítlan minniluta í einum annars demokratiskum samfelagi við trúar-, skrivi- og talfrælsi.

Hvussu ið fer at gangast, veit eg ikki, men eg rokni ikki við, at tað verður lætt, serliga tá fyrrverandi lögmaður Marita Petersen sigur, at ósinnin í Føroyum um hetta mál skyldast eina miðskilj-ing. Hon og fyrrverandi landsstýrið høvdu biðið danska lögmaðarlíka um eina dagføring av lógnum innan sivilrætt, men at tað var serliga millum javnaðarflokk- in og Fólkaflokkinn um, at tey ikki vildu hava lógna um skrásett samliv til Føroyar. Men hvi, sigur hon einki um. Heldur ikki, eg nakað nevnt um, hvi hon hevur tagt um hetta mál.

Tað kann kanska tykja seg, at eg nú, 25 ár aftan á, at eg gjørdi mær sjálvum og øðrum, nevniliga minni nærmastu familju og nærmastu vinfólku, greitt, at eg var og eri samkyntur, fari at tosa og skriva um hetta mál nu. Eg havi tað gott her í Keypmannahavn, havi ein góðan vinmann, sum skilur føroyskt væl, og sum eg havi livað saman við í 13 ár. Vit hava verið skrásettir í skjótt 5 ár, næstan beinanvegin aftan á at lógin um samliv fyrir samkynt varð góttikin í Danmark. Havi gott starv sum serlækni, havi gjørt stórra vísindaligt arbeiði í nógv ár innan læknisvísindi og fingið doktrahættir á Universitetinum í Keypmannahavn, havi góða familju og vinfólk, bæði hin- og samkynt, og havi høvi at fáast við fríttíðararbeiði, eisini her í Føroyahúsinum, nevniliga sum limur í Føroyska Listafelagnum í Danmark og eisini sum tiltaks- limur fyrir Føroya Landsstýri í nevndini fyrir Ráðgevingina fyrir føroyingar í Danmark.

Hvørvið tað er neyðugt at nevna hetta, so eingin, sum hoyrir ella lesur hetta, men sum ikki kennir meg persónliga, ikki veit, hvør hesin føroyingurin er, sum sigur og skrivur hetta. Ti er tað sjálvandi ikki framført undir dulnevni.

Skrivar ikki undir dulnevni

Eg haldi, tað er neyðugt at nevna hetta, so eingin, sum hoyrir ella lesur hetta, men sum ikki kennir meg persónliga, ikki veit, hvør hesin føroyingurin er, sum sigur og skrivur hetta. Ti er tað sjálvandi ikki framført undir dulnevni.

Hvi er tað so neyðugt at fara at royna at broyta víðurskipti heima í Føroyum nu? Hevursøsekin er, at eg haldi víðurskipti í Føroyum víðvikandi samkyntum vera skeiv og skaðlig fyrir tey samkyntu.

Órskun til, at eg ynski at flyta hegnspejar í sambandi við okkara víðurskipti í Føroyum fyrir samkynt, er eisini, at eg enn eri góður við Føroyar og tað føroyska folkið, sjálvt um eg havi verið asfalt-føroyingur í skjótt 28 ár. Eg havi roynt í mong ár fríðarlíga og vinarliga at fingið víðurskipti broytt, kanska alt ov fríðarlíga. Eg havi tosað við nógvar føroyingar um hesi mál og havi eisini verið ráðgevi hjá føroyingum við víkjandi HIV og AIDS, serliga hjá sjúkrasystri Ónu Samuelsen í AIDS-ráðnum og hjá landslækninum Hagna Debes Joensen, sum hava gjørt eitt tydingarmik- ið arbeiði fyrir, at tað kann sleppast undan, at tey, sum eru smittað ella hava fingið hesa herviliga sjúku, og teirra familja við, ikki skuldu lida undir samfelagsligum

trýsti vegna fordómar. Hetta síðsta hevur lutvist eydnast, men tað er ikki HIV og AIDS, eg skal víðgera á hesum sinni, men okkum samkyntu, sum tianverri hava verið fyrir í vanlagnu, at henda sjúka serliga í Vesturheiminum hevur rakt okkum samkyntu menn, meðan aðrastaðni í verðini, t.d. Afrika og Asia, eru tað serliga hinkint, bæði menn og kvinnur, sum eru rakt.

Hoast trupulleikar við tværandi orðum og málsk- um á føroyskum, sum eru lættar at nýta, tá ið tosað verður um kynslig frífrígríði í sambandi við hin- og samkynt evni, fari eg kortini framvegis at royna at tosa og at skriva um hetta. At hetta ikki bert er ein málsgrugva trupulleiki hjá mær, men eisini ein almennur málsgrugva trupulleiki í tí føroyska málinum, sæst tyðliga, tá Meðinfelag Føroyska Studenta í Danmark hevur gjørt eina rithvundakapping um at skriva stuttstøgr við erot- iskum og kynsligum inni- haldi, uttan at tað varð til pornografí. Kappingin og segurnar visa, at tað verður roynt at menna tað føroyska málið eisini á hesum øki.

Dupultmoralur

Aðrar orsøkir til mína áskoðan eru, at -nú er tann stundin komin, at vit tosa um hetta mál-, og at vit eisini á hesum øki liva við dupult- morali, sum eg ynski burtur, eins og við okkara abortlóg- gávu, har føroyskar kvinnur fara av landinum fyrir at hitta reis, meðan føroyingar heima kunnast siga, at tað ikki er frí- rú meguleiki fyrir tí, men bert ber til, um læknalígar og sál- arlíg orsøkir tala fyrir tí. Semuleiðis er eisini við deyðskriterium, har vit í Føroyum ikki hava heila- deyðskriterið galdandi, men bert hjartadeyðskriterið. Men at føroyingar verða sendir á Ríkisspítalið fyrir at fáa sær nýggj nýru, hjarta, livur og onnur gøgn, tað er sjálvsagt ein rættur, vit skulu hava. Men er tað rætt, tá vit ikki sjálv vilja geva okk- ara egnu gøgn? Tað haldi eg ikki. Eisini her er tøvur á einum kjaki. Tað, eg hugsi um sum dupultmoral í sam- bandi við samkynt, er, at einki má sleppa fram í ljós- mála, vit mugu ikki tosa um tað. Her er tað ikki bert SPG, men eisini fyrrverandi lög- maður okkara, javnaðar- kvinnan Marita Petersen, sum hevur hesa áskoðan, um eg skilji hennara málbering rætt. -Vit mugu gera sum vit

vilja heima, - sambært henni, -men tað er eingin grund til at taka t.d. lógna um skrá- sett samliv fyrir samkynt fram alment í Føroyum. -

Sjálvt um ikki so nógv er skrivað í bløðnum, enn ella sent í útvarpi ella í sjónvarpi, so ber tað kortini væl til at lesa utlendsk bløð, utlendsk- ar bókur, hoyra utlendsk radio og sigga utlendsk sjón- varp við parabolantrum, sum fleiri og fleiri føroyingar hava gagnað sær heima. Men føroyskt má tað ikki vera. SPG heldur so sanniliga ei- nisi, at vit ikki nakrantíð skuldu fáa føroyskt orð fyrir hugtakið -registreret part- nerskab-. Tað er ikki eiti á, hvat okkara mentamálaráð- harni heldur seg kunna styra og samstundis forða okkum í at tosa á okkara egna máli.

Hvørvið ikki um mál- ið verður tagt burtur

Hann heldur kanska sum strutsurin, at vit hvørja, um einki verður nevnt, ella einki sæst? Sosialurin hevur tibeit- ur vent sær til Føroyamáls- deildina Jóhan Hendrik Winther Poulsen, professari í føroyskum, er so skilagøður, at hann og Føroyamálsdeil- din hava funnið fram til skrá- sett parlag fyrir -registreret partnerskab-, men heldur eisini, at skrásett samliv kann nýtast, og tað nýti eg.

Tað kann vera, at ynski um ikki at leggja hetta mál fram fyrir lægtingið er ein spurningur um ikki at missa atkvøður hjá sumum, meðan onnur sum t.d. SPG einki hava imøti at liva av forðom- um, sum tey bert kalla kristna trúgv, fyrir at fáa at- kvøður og vald. Tað er funda- mentalisma, sum vit á okk- ara døgum mangan hava hoyrt um t.d. í Iran við fund- amentalískum islamskum valdsstýri, sum vit í Vestur- heimnum vanliga tala harð- ligu imøti.

Samfelagsligt trýst

Ein týðandi samfelagsligur trupulleiki hjá samkyntum kann sigast at vera spurning- urin um at vera góðkendur í samfelagnum. Hvussu tað? Fyri okkum koma vit lætt inn í eina ónda ringrás. Tess meira ósjónligur og tigandi ein samkyntur er, tess lættari verður tann samkynti (maður og kvinna) góðtíkin; men prisurin er ógvuliga høgur, ti tann samkynti má goyma ein tydingarmiklan part av sær sjálvum og missir tí sjálvvirðið. Hinevgn er tað soleiðis, at tess sjónligari ein samkyntur er, tess torførari

er at fáa samfelagsliga góð- kenning. Tað er tí eitt kynst- ur at koma úr hesum ónda sirkli, hesari snaru. Tað er neyðugt at vera vitandi um hetta og síðan vera opin og ærligur og vóna, at samfelag- ið sjálvt so liðandi eisini verður opið, ærligt og menn- iskjansligt fyrir okkum øll, ti sum dain hjá H.A. Djurhuus segði: «(Ein og) hvønn vøkst- ur Gud hevur fagnað, og (ein og) hvør eigur livsins rætt. -

Fyri at visa á, at hetta sam- felagsliga trýst ikki bert er galdandi fyrir okkum sam- kyntu, vil eg nevna eina grein í Oyggjaskugga 3.95, har ein føroysk kvinna, ein einlig mamma, skrivur: «Nógv einligar føroyskar mammur og aðrir -syndarar- eru gøgnum ár rymd undan fan- atismuni til Danmark. Fø- royska trúarlívið hevur kostað mongum føroying dyrt, tí vit eru ikki fá, sum kenna okk- um forfylgd av fanatismuni. -

Trýstið heimanífrá

Hon sigur víðari, at -hon er komin á rættjól uttanlands, men at hon er avskorin frá heimbygdini og familjuni. Hon samliknar hesa syrgi- lugu lagnu við ógvusligu dæmini um islam- og jehova- offur. - Trýstið er ivaleyst órskun til, at brævið er skrivað uttan navneveging.

Eg skilji hana væl. Støðan er lík okkara støða. Tað er utmerkað, at hon skrivur hetta soleiðis, at tey, sum reka onnur á dyr - uttan- lands - kanska uttan at vita tað, fæst tað at vita. Eg veit tó ikki, um greinin bert hevur staðið í Oyggjaskugganum, sum tey flestu lesa heima. Vónandi hevur greinin verið endurgivin í Føroyum. Eg vóni, at tann stóra fjøldin heima, t.v.s. tann vanligi fø- royski miðalhampamaðurin og -kvinna ger tað soleiðis, at hesi fólk ikki framhald- andi skulu halda okkum og øðrum við burtur úr sam- felagnum. Vit vilja vera ein partur av samfelagnum. Ti er neyðugt við kjaki, eisini í lægtingnum. SPG og hansara líkar mugu ikki sleppa at ráða á hesum øki.

Stutt um nokur søgulig víðurskipti

Í gomlu søgu gríkkanna og rómverjanna verður mangan sagt frá sínámillum góttik- um kensluligum og innlig- um sambondum mann og mann imillum ella kvinnu og kvinnu imillum, sum vórðu mett eins hægt og sambond millum tvey av ymskum kyni, t.v.s. hinkint, sum vit øll vita altíð hava verið flest, eru og verða flest av, og tí eru tað vanligasta.

Síðan hava jødarnir við Gamla Testamenti um leið 700 ár f. Kr. og seinri tey kristnu við bæði Gamla og Nýggja Testamenti í hond gørt lívið hjá samkyntum ómetaliga torført fyrr sum nu.

Upp gøgnum máldeilda gørdist tað enn torførari at vera samkyntur eisini nevnt tá kristnu lærna. Tá heksir, mangan kvinnur við gøðum skili og sterkum vilja, vórðu brendar á báli, vórðu sam- kynt ofta nýtt sum -pinn- abrenni- at kynda við (á fronskum fagot eitt kneppi av víði). Hetta orðið verður nú nýtt niðurstendi í enska málinum um gamla -kelling-

